సీతాపరిణయ శ్లోక వ్యాఖ్య

939

8634.

వేదాంతగ్రంథము

శ్రీనివాసాయ నమః.

శ్రీమతే రామానుజాయ నమః.

శ్రీసీతాపంచయుశ్లోకవ్యాఖ్యా.

శ్రీవేఙ్కటేశ్వర విద్యాశాలా తర్క-వేదాన్తాలంకారాధ్యాపకైః

శ్రీమద్భిః కపిస్థలం, రంగాచార్యైః

విరచితా

తదన్తేవాసినా

శ్రీవైకుంఠనగరాభిజనేన

శ్రీమతా ఉ. వే. ఆ. వేఙ్కటనరసింహాచార్యేణ

తిరుపతినగరాభిజనేన

బ్రహ్మశ్రీ క. మస్తకేశ్వరశాస్త్రిణా చ

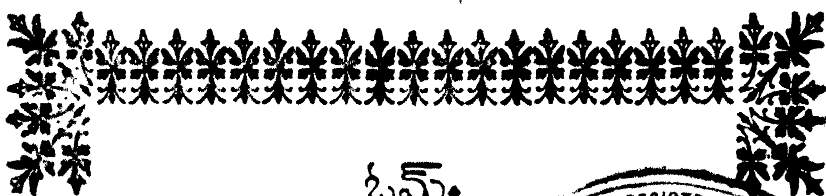
శ్రీవేఙ్కటేశ్వరముద్రాలయే ముద్రాప్య ప్రకటీకృతా

విజయతేతరామ్,

ఇదానీమేతన్మూల్యం కలాత్రయమ్,

తిరుపతి.

1913.

ఓమ్.

శ్రీసైనమః।

శ్రీరఘునందనపరబ్రహ్మణేనమః

శ్రీ సీతాపరిణయశ్లోకవ్యాఖ్యా.

శ్రీమతేరామానుజాయనమః

శ్లో॥ ఉద్వాహోత్సవ వేదికాభువి వధూహస్తైలబ్ధానాముదిః
స్త్యేవంగారమజార్పితం ప్రతిసరంకృత్వా కరాగ్రేక్షణమ్।
స్త్వంకేన్వప్రతిమాకృతై ర్మణిమయేడోలాయమానాశయం।
కాంతంవీక్ష్యవహసన్ముఖేందురవనీ కన్యావితన్యాన్ముదమ్॥

శ్లో॥ ఇయంసీతేతి పద్యస్యదశధావ్యా ప్రవక్ష్మహే।
ఇహప్రతిపదం సంతిశ్లోకరుమహాంతితాన్ముదా।

శ్లో॥ ఇయంసీతా మమసుతా సహధర్మ
చరీతవ। ప్రతీచ్ఛచైనాం భద్రంతే
పాణింగృహ్ణీష్వపాణినా॥

అ- సౌందర్యాభిజాత్యాదినాసీతాయాః ప్రతిగ్రహార్హతాంవదన్
జనకః ప్రతిగ్రహమనుజానాతి- ఇయమిత్యాదినా—

ఇయమ్.

1. అపరిచ్ఛేద్యసౌకుమార్య లావణ్యాదికంప్రత్యక్షేణనిర్దిశతి. (ఇ య) మితి.

2. యద్వా—యావిశ్వామిత్రాశ్రమాత్ప్రభృత్యయోనిజాత్వ శ్రవణేన కథమపి ద్రష్టవ్యేతి విశేషతో భవతః కుతూహలవిషయీభూతా. (సే య మ్).

3. యద్వాతటిత్స్ఫురణ దశాయామివసీతాదర్శన వేళాయాం క్వచిదప్యవయవిప్రతిపత్త్యభావేన ససంరంభంరామంనిర్దిశతీయ మి తి॥

4. యద్వా "ప్రాసాదేసాపథిపథిచసా పృష్ఠతస్సాపురస్సా" ఇత్యుక్తరీత్యా ఽనవరతభావనాప్రకర్షేణ సీతాయాస్సర్వత్రరామేణ దృశ్యమానత్వాదాహ. (ఇ య) మి తి॥

5. యద్వా - „వివాహమంటపరత్నస్తంభాదిషు సర్వత్రసీతా ప్రతిబింబ సందర్శనేన పరితో విక్షిప్తనయనంరామంప్రత్యాహ. (ఇయ) మితి॥

6. యద్వా - „కర్మణైవహి సంసిద్ధిమాస్థితా జనకాదయః" ఇత్యుక్తరీత్యా యోగమహిమ సాక్షాత్కృతపరతత్వ స్వరూపో జనకో భగవతో రామభద్రస్య „సర్వస్యేశానః" ఇత్యాదిశ్రుతిశత సమధిగత సర్వేశానత్వవైభవ మభిసంధాయాహ (ఇయ) మితి. „అస్యేశానా జగతో విష్ణుపత్నీ" ఇత్యాదిశ్రుతిభిర్యా భగవదనురూపపత్నీత్వేన ప్రసిద్ధా సై సే య మితిభావః॥

7. యద్వా—అనితరసాధ్యహర కార్ముకభంగ కర్మణా మత్ మేవ పారితోషికమాహరిష్యతీతి పరితోవిస్ఫారితాక్షం పశ్యంతం రామం ప్రతి కిమేతావత్సుకృతం ఫలం? ఉత తతోఽధికం? త్వమేవ నిరూపయేత్యభిప్రాయేణ నిర్దిశతి (ఇయ) మితి.

8 యద్వా—యా పూర్వజన్మని వేదవతీతి ప్రసిద్ధా భవత్ప్రాప్తికామనయా తపశ్చరితవతీ సైవేదానీమ్మమ పుత్రితా జాతా భవదనుగ్రాహ్యేత్యాహ (ఇయ) మితి.

9. యద్వా—"కోహ్యేవాన్యాత్కః ప్రాణ్యాత్ యదేష ఆకాశ ఆనందో న స్యాత్," ఇత్యాదినా నిఖిల జగత్ప్రాణన హేతుత్వేన శ్రుతస్య భవతోఽపి [illegible] ప్రాణనహేతుత్వేన. "† ఆనీదవాతం స్వధయా తదేకమ్," ఇత్యాదినా స్వధాశబ్దితాయాః శ్రియ ఏషేయ మిత్యాహ (ఇయ) మితి.

10. యద్వా దేవకార్యనిర్వహణార్థమవతీర్ణస్య భవతః కరః క్షేమాయ. అవతారసాఫల్య నిష్పాదికేయమేవేత్యాహ. (ఇయ) మితి.

* ఆకాశ ఆనందః = అపరిచ్ఛిన్నానందస్వరూపః. ఏషః = పరమాత్మా. న స్యాద్యత్ = న భవేద్యది. కోహ్యేవ = కోవా. అన్యాత్ = సాంసారికసుఖం ప్రాప్నుయాత్. కః ప్రాణ్యాత్ = కోవా పారలౌకికం సుఖం ప్రాప్నుయాత్.

† ఆవాతమ్ = వాయుశూన్యమ్. ఆవాతమిత్యుపలక్షణం. వియదాదికృత్స్న ప్రపంచ శూన్యమితి భావః. ఏకమ్ తత్ = బ్రహ్మ. స్వధయా = లక్ష్మ్యా "స్వధా త్వం లోకపావనీ" త్యుక్తేః ఆనీత్ = ఉజ్జీవితమాసీత్. ప్రళయకాలే స్వలీలోపకరణ భూత వియదాది ప్రపంచాభావేఽపి పరం బ్రహ్మ లక్ష్మ్యా సహ లీలాశూన్యభూదిత

మమసుతా.

1. జనకస్తస్యాద్ధ్యాయా అపి సంసర్గదోషశంకాం పరిహరన్నాహ (మమ సుతే)తి. (మమ) "జనకో హ వైదేహః", ఇతి శ్రుతిప్రసిద్ధస్య మమ (సుతా) అతో న శంకితవ్యమితి భావః.

2. యద్వా — "తతస్సీతాం సమానీయ. సర్వాభరణభూషితాం సమక్షమగ్నేస్సంస్థాప్య రాఘవాభిముఖే తదా. అబ్రవీజ్జనకో రాజా కౌసల్యానందవర్ధనమ్," ఇతి పూర్వశ్లోకే రాఘవశబ్దప్రయోగేణ "రఘి గతౌ," ఇతి జ్ఞానపర్యాయగత్యర్థకరఘినాతునిష్పన్న రఘుశబ్దవాచ్య జ్ఞానయోగనిష్ఠవంశసంబంధో రామస్య ప్రతీయతే. సీతాయాస్తు "కర్మణ్యామోహ్యాకర్మణా". ఇతి జ్ఞానయోగాదప్యతిశయిత కర్మయోగనిష్ఠసంబంధోస్తీతి సూచయితుమాహ (మమసుతే)తి, మమ = కర్మయోగనిష్ఠత్వేన ప్రసిద్ధస్య. మమేతి భావః.

3. యద్వా — క్షత్రియత్వేన చాపమాత్రశక్తేన భవతా రాజర్షిణా తయా చాపశాపోభయశక్తిమ్మామవేత్యనేన కవాపీయముపేక్షణీయా ఇతి సాభిమానమాహ (మమసుతే) తి (మమ) = చాపశాపోభయశక్తస్యేతి భావః.

4. యద్వా. "వివేకీ జామాతా నయది దుహితృస్నేహనివహైః। స్వయం రాధ్యో నిత్యం హరిరివ తదాజ్ఞానుసరణాత్ । సమృద్ధశ్చేత్తత్రాప్యహహ? గణయత్యుత్కటమద । స్తృణప్రాయం ప్రాజ్ఞం శ్వశురమదసీయం జనమపి," "సదృశాచ్చాపకృష్టాచ్చ. లోకే కన్యాపితా జనాత్। ప్రధర్షణామవాప్నోతి శక్రేణాపి సమో భువి," — ఇతి హి లోకే కన్యాపితుః ప్రధర్షణా ప్రసిద్ధా తతశ్చ తాదృశప్రధర్షణాభీరో వార్ద్ధతయా వ

రాన్స్వేవమనాశక్తస్య మమేయంకన్యాదైవాత్ప్రాప్తేన పరశురామగుణికేన. పురుషోత్తమేనభవతాఽవశ్యం స్వీకరణీయేతిసానునయమాహ (మమసుతే) తి. (మమ) ఉక్తప్రధర్షణా శీర్యపృధ్వధనురావరాన్వేషణాశక్తస్య చేతిభావః॥

5. యద్వా—అయోనిజాయా అస్యాః దానేకర్తృత్వమిత్యత్రాహ (మమసుతే) తి. జన్యజనకభావరూప సంబంధానత్వేపి పోష్యపోషకభావసంబంధసత్వాన్మమసుతే తి. భావః

6. యద్వా. ‘‘వివాహశ్చవివాదశ్చ సమయోరేవశోభతే,, ఇతిలౌకికప్రవాదేనఅయోధ్యాధిపతేర్నామస్మాకంసదృశసంబంధోఽపేక్షిత ఇత్యత్రాహ (మమసుతే)తి (మమ) = మిధిలాధిపతేరితిభావః

యద్వా—‘‘సూర్యసంబంధవతామస్మాకం కథమతాదృశేన సంబంధోఘటతే,, ఇతిచేత్తత్రాహ (మమసుతే) తి. మమ = ‘‘ఉత్పాదకబ్రహ్మపిత్రోర్గరీయాన్ బ్రహ్మదః పితా,, ఇత్యాదినాసూర్యనిష్ఠయోరుత్పాదక-పితృత్వబ్రహ్మదపితృత్వయోర్మధ్యేబ్రహ్మదపితృత్వస్యైవగరీయస్త్వావగమేన తాదృశాకారవిశిష్టసూర్యసంబంధశాలినోమమేతిభావః (జనకస్య సూర్యశిష్యయాజ్ఞవల్క్యశిష్యత్వేన సూర్యప్రశిష్యతయా ఉక్తార్థోపపత్తిః.)

8. యద్వా—‘‘నబ్రహ్మవిద్యా నచరాజ్యలక్ష్మీస్తథాయథేయం కవితాకవీనాం. లోకోత్తరేపుంసినివేశ్యమానా, పుత్రీవహర్షంహృదయేతనోతి,, ఇత్యుక్తరీత్యాపురుషోత్తమాయ కన్యాప్రదానానుగుణభాగ్యవత్తాం స్వస్యాభిసంధాయాహ (మమసుతే) తి. మమ= ఈదృశవరలాభానుగుణభాగ్యశాలిన ఇతిభావః

9. యద్వా— “ * యదా హ్యేవైష ఏతస్మిన్నుదరమంతరం కురుతే అథ తస్య భయం భవతి” ఇత్యాది శ్రుత్యా “యన్ముహూర్తం క్షణం వాపి వాసుదేవో న చింత్యతే † సా హానిస్తన్మహచ్ఛిద్రం సా భ్రాంతిస్సా చ విక్రియా” ఇత్యాదిస్మృత్యా చ బ్రహ్మధ్యానస్య క్షణమాత్ర విచ్ఛేదస్యాపి మహానర్థావహత్వావగమే కిం పునశ్చిరకాలవిచ్ఛేదస్య। బ్రహ్మనిష్ఠస్య మమ తు ఏతత్కన్యానురూపవరాన్వేషణ చింతాసంతానసంతతదంతురితాంతఃకరణతయా మహావిచ్ఛేదస్సమజని. అత ఇతః పరమపి తథా మా భూదితి. సోऽనుశయమాహ (మమసుతే) తి. మమ = చిరకాలవిచ్ఛిన్నయోగాకాంక్షిణః అవిలంబమియం పరిగ్రాహ్యేతి భావః.

10. యద్వా—యద్యపి “న శేకుర్గ్రహణే తస్య ధనుషస్తోలనేऽపి వా” ఇత్యుక్తరీత్యా ఏకేనాప్యసాధ్యస్య పినాకధనుషస్స్వబాహుబలభంజనేన ఇతరదుష్ప్రాపం యశస్స్వయమేవార్జితవానసి. తథాపి తాదృశయశః కారణీభూత హరధనుస్సంపాదకతయా మయా త్వయి కించిదుపకృతమివ. “కథంచిదుపకారేణ కృతేనైకేన తుష్యతి” ఇతి హి భవతస్స్వభావః. అతః “కృతే చ ప్రతికర్తవ్య మేష ధర్మస్సనాతనః” ఇతి న్యాయాదసదృశేన భవతా మత్కన్యాపరిగ్రహేణ జామాతృమతామవతంసత్వరూపో మహాన్ప్రత్యుపకారో మమ కృతో భవతీత్యాహ (మమసుతే) తి. మమ = త్వద్దోర్యుగకీర్తిలతికోపఘ్నాయిత హరకార్ముక చిరసంరక్షకస్యేతి భావః.

ఏషః = ఉపాసకః. ఏతస్మిన్ = పరమాత్మని. అంతరం = ధ్యానస్యవిచ్ఛేదం. అరం = అల్పమపి. యదా హ్యేవ = యదా. కురుతే = కరోతి. అథతస్యభయమాద్భవతి.

హానిః = పురుషార్థహానిః. ఛిద్రం = అనర్థస్య ద్వారః, భ్రాంతిః = మానసికవికారః. విక్రియా = శారీరవికారః.

సహధర్మచరీతవ.

1. అస్త్వియం సుందరీమమభోగార్థా. ధర్మాచరణార్థం త్వన్యైవభవిష్యతీత్యత్రాహ. (సహధర్మచరీతవే)తి, తవభోగార్థేయ మేవ ధర్మాచరణార్థాపీతిభావః,

2. యద్వా-సమానోధర్మః. స్సహధర్మః. “సహసాకల్యాసా దృశ్యయాగవద్యసమృద్ధిషు, ఇతినైఘంటుకోక్తేః. ఉందరతీనసహధర్మచరీ. “దోషోయద్యపి తస్యస్యాత్సతామేతదగర్హితమ్,, ఇతివక్ష్య త్వానుకూలేయం “ పాపానాంవా శుభానాంవా వధార్హాణాంప్లవంగమ. కార్యంకరుణమార్యేణనకశ్చి న్నాపరాధ్యతి, ఇతివక్త్రీతిభావః.

3. యద్వా-(సహధర్మచరీతవ) ధర్మశబ్దోత్రకార్యాత్మకపరః. “అథ ధర్మే స్త్రీపుంస్యోః సామాన్యభావయోః చాపన్యాయా ధ్వరాహింసా యజ్ఞవ్యాపారియమేషుచా, ఇతినైఘంటుకోక్తేః. తథాచయుద్ధసంకటే లోకైకవీరస్యతేనాపికార్యాత్మక వ్యాపారోపదేశకరీతి భావః. ఉక్తంచభోజేన. క్షత్రియాణ్యేవయుద్ధే, ఇతియుద్ధే క్షత్రియకులోద్భవైవ. క్షత్రియోక్త ధర్మోపదేశ తత్పరై వేత్యర్థః, పలాయనాద్యుపదేశ వ్యవచ్ఛేదార్థ మేవకారః.

4. యద్వా—ధర్మోయాగః. యజ్ఞప్రవృత్తే శరణాగతసంరక్షణాత్మకః అనుకూలపత్నీత్వేన తన్నిర్వాహికేత్యర్థః. ఉక్తంచ. “అస్మాత్ సహాయభూతామీక్షితే. దేవ్యాకారుణ్యరూపయా, రక్షకస్సర్వసిద్ధాన్తే వేదాన్తేషుచగీయతే। ఇతి.

5. యద్వా—ధర్మః=అహింసా, సమయేతముపదేశకారిణీతి భావః అతఏవారణ్యకాండే “తృతీయంయదిదంరౌద్రం పరప్రాణాభి

హింసనం। నిర్వైరం క్రియతే మోహాత్తచ్చతేసముపస్థితం ఇత్యారభ్య. « ధర్మాదర్థః ప్రభవతి. ధర్మాత్ప్రభవతే సుఖం। ధర్మేణలభతేసర్వం ధర్మసారమిదంజగత్।,, ప్రాప్యతేనిపుణైర్ధర్మోన సుఖాల్లభ్యతేసుఖం. నిత్యంశుచిమతిస్సౌమ్యే చరధర్మంతపోవనే॥ ఇత్యంతవాదినీంసీతాంప్రతి. « మమస్నేహాచ్చసౌహార్దాదిదముక్తంత్వయాఽనఘే। పరితుష్టోఽస్మ్యహంసీతే నహ్యనిష్టోఽనుశిష్యతే. సదృశంచానురూపంచ కులస్యతవ చాత్మనః. సధర్మచారిణీమేత్వం ప్రాణేభ్యోఽపిగరీయసీ,,ఇతి వక్ష్యతిరామః.

6. యద్వా—ధర్మోనిషిద్ధనివృత్తిః తథాచ «నరామః పరదారాన్వై చక్షుర్భ్యామపి పశ్యతి. కుతోఽభిభాషణంస్త్రీణాం పరేషాం ధర్మనాశనం. తవనాస్తిమనుష్యేంద్ర నచాభూత్తేకదాచన,, ఇత్యాదినా యథాత్వం పరదారపరాఙ్ముఖః ప్రసిద్ధః తథేయమపి «అనన్యారాఘవేణాహం భాస్కరేణప్రభాయథా భర్తృభక్తిం పురస్కృత్యరామాదన్యస్యవానర। నస్పృశామిశరీరంతు పుంసోవానరపుంగవ. ఇత్యాదినా పరపురుషపరాఙ్ముఖీతిభావః.

7. యద్వా—« [illegible],, ఇత్యాదావివ « (సహధర్మచరీతవే),, ఇత్యత్ర. ధర్మాన్వయీ. అభేదషష్ఠ్యర్థః. సహశబ్దస్సమృద్ధివాచీ. « యేచవేదవిదోవిప్రాః. యేచాధ్యాత్మవిదోజనాః. తేవదంతిమహాత్మానం కృష్ణంధర్మంసనాతనం,, ఇత్యాదినాఽలౌకిక శ్రేయస్సాధనత్వరూప ధర్మశబ్దార్థస్య భగవత్యేవ పుష్కలత్వావగమాత్. తథాచ యథారత్నవిక్రయిణీ సంస్కారవిశేషైస్తన్మాలిన్యం పరిమృజ్యతే ససాకం తత్రతత్రసంచరంతీ. తదర్థినాంవిక్రీణాతి. తథేయమపిసాపరాధజనేషు. త్వన్మనః కాలుష్యముచితోపాయై రపనుద్యశరణార్థి జనావాస దేశేషు భవతాసహసంచరంతీ భవంతంతేషామేవాధీనం కరోతీతిభావః. తథాచరామోవక్ష్యతి. « అప్యహంజీవితం జహ్యాంత్వాంవాసీతే సలక్ష్మణాం నతుప్రతిజ్ఞాంసంశ్రుత్యబ్రాహ్మణేషు విశేషతః,, ఇతి.

8. యద్వా—(సహధర్మచరీతవ). “కర్తా సర్వస్య లోకస్య శ్రేష్ఠో జ్ఞానవతాం వరః. ఉపేక్షసే కథం సీతాం పతంతీం హవ్యవాహనే అంతే చాదౌ చ లోకానాం దృశ్యసే త్వం పరంతప. త్వం త్రయాణాం హి లోకానామాదికర్తా స్వయంప్రభుః. పద్మే దివ్యేఽర్కసంకాశే నాభ్యాముత్పాద్య మామపి ప్రాజాపత్యం త్వయా కర్మ సర్వం మయి నివేశితం,” ఇత్యాదినా అవగతనిఖిలజగత్కారణభావస్య తవ సమానధర్మశాలినీత్యర్థః. లక్ష్మ్యా జగత్కారణత్వం శ్రీవిష్ణుపురాణే. “సద్యో వైగుణ్యమాయాన్తి శీలాద్యాస్సకలా గుణాః. పరాఙ్ముఖీ జగద్ధాత్రీ యస్య త్వం విష్ణువల్లభే॥” ఇత్యాదినా ప్రపంచితం. ఏవం భగవచ్ఛాస్త్రేష్వపి విశదతరముపపాదితమ్. తత్రైవానుసంధేయం॥

9. యద్వా —“అసత్యస్సర్వలోకేఽస్మిన్ సతతం సత్కృతాః ప్రియైః । భర్తారం నానుమన్యంతే వినిపాతగతం స్త్రియః. ఏష స్వభావో నారీణామనుభూయ పురా సుఖం. స్వల్పామప్యాపదం ప్రాప్యదుష్యంతి ప్రజహత్యపి,” ఇతి హి స్త్రీణాం స్వభావః తతశ్చ “పితృదేవో భవ,” ఇతి శ్రుత్యనురోధేన కదాచిత్పిత్రాజ్ఞాపరిపాలనాయ విమతేఽపి పథి మయి ప్రవృత్తే సతి తదా యది మామియమసుఖభయాత్పరిత్యజేత్. కిమనయేత్యత్రాహ. (సహధర్మచరీతవే) తి. “అగ్రతస్తే గమిష్యామి మృద్నంతీ కుశకంటకాన్,” ఇతి త్వదనుకూలమేవ తదానీమపి కరిష్యతీతి భావః.

10. యద్వా—“సుతా సహధర్మచరీ,” త్యత్ర. అసహధర్మచరీతి పదచ్ఛేదః. న విద్యతే సహధర్మచరీ యస్యాః ఇతి బహువ్రీహిః. తథాచ త్వద్విషయే పరిచారికాంతరమనపేక్ష్యైవ మహారాజతనయాపి. స్వయమేవ శుశ్రూషాకారిణీతి భావః. తథాచోక్తం భోజరాజేన, “శిష్యా దేవ ద్విజపితృపదమారాధనే,” ఇతి.

ప్రతీచ్ఛచైనామ్.

1. ఏవం సౌందర్యాదిమత్త్వేపి త్వదనుమత్యభావే ఏనాంనప్రతిగృహ్ణామీత్యత్రాహ. (ప్రతీచ్ఛచైనామితి) తి. ఏనాంగృహాణేత్యర్థః. చ కారఃపాదపూరణార్థః. సీతాయారామావినాభూతత్వయాదాతుమనర్హత్వాద్గ్రహామీత్యనుక్తిః.

2. యద్వా—అత్యల్పమూల్యేన అనర్ఘరత్నక్రయ ప్రవృత్త ఇవ. పురాతనధనుర్భంగరూప పరిమితశుల్కేన కనకమిదృశలోకోత్తరలావణ్యాదిమతీంస్వీకుర్యామ్. కింతు ఏతద్దర్శనసుఖమేవ మమపర్యాప్తంఫలంఇతి. సీతాదర్శనమాత్రతృప్తం. రామంప్రత్యాహ. (ప్రతీచ్ఛచైనామితి) ఏనాం ప్రతీచ్ఛచేత్యన్వయః. తథాచ. అస్యాదర్శనమాత్రతృప్తోమాభూః. కింతుత్వద్బాహుబలక్రీతాంమః పరిగ్రహమపి కురుష్వేతిభావః॥

3. యద్వా—(ప్రతీచ్ఛచైనాం) ఏనాంచప్రతీచ్ఛేత్యన్వయః. చకారోఽనుక్తసముచ్చాయకః. తథాచయథాశంకరశరాసనమివర్ణసేన కీర్తిముగ్రహీః తథేమామపిగృహాణఅస్యాఃకీర్తితుల్యత్వాదితిభావః. అత ఏవ యుద్ధకాండే వక్ష్యతిరామః. "సహిహాతుమియంశక్యాకీర్తిరాత్మవతాయథా" ఇతి.

4. యద్వా—(ఇమాంచ ప్రతీచ్ఛ) [illegible] స్వధర్మాత్మా. శ్రుత్వాజనకభాషితం వత్సరామధనుఃపశ్య. ఇతిరాఘవమబ్రవీత్" ఇతివిశ్వామిత్రాజ్ఞాం యథాగృహీతవానసి. తథాతేనైవాజ్ఞయా సీతామపి గృహాణేతిభావః

5. యద్వా— (ఏనాంచప్రతీచ్ఛ.) " త్వాంనియోక్ష్యామహే విష్ణో లోకానాంహితకామ్యయా. రాజ్ఞోదశరథస్యత్వ మయోధ్యాధిపతేః ప్రభోః. ధర్మజ్ఞస్యవదాన్యస్య మహర్షిసమతేజసః. తస్యభార్యాసుతిసృషు. హ్రీశ్రీకీర్త్యుపమాసుచ. విష్ణోపుత్రత్వమాగచ్ఛకృత్వాఽఽత్మానంచతుర్విధం,, ఇతిదేవానాంనియోగం యథాఅంగీకార్షీః. తథా తేషాం కార్యసిద్ధిహేతు తయామయాదీయమానామేనామపి. ప్రతిగృహాణేతిభావః.

6. యద్వా— (ఏనాంచప్రతీచ్ఛ.) " పూర్వంక్షీరాబ్ధిసంభూతాం లక్ష్మీంయథాపత్నీత్వేనా గృహ్ణాః తథా. "సీతాలక్ష్మీర్భవాన్విష్ణుః,, ఇత్యాదినాతదవతారత్వేన ; అవగతామేనామపీదానీం స్వీకురుష్వ. తతశ్చ." తతోవలోకితా దేవా హరివక్షస్థలస్థయా. లక్ష్మ్యా మైత్రేయసహసా. పరాన్నిర్వృతిమాగతాః, ,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యాతత సీతాసంబంధేన దేవానాం, పరానిర్వృతిర్భవిష్యతీతిభావః.

7. యద్వా. ,, సోఽన్వేష్టవ్యస్సవిజిజ్ఞాసితవ్యః ,, ఇత్యాదినా యోగిభిరన్వేష్టవ్యతయా. శ్రూయమాణస్త్వమేవ. క్షుద్రతమస్య మమగృహేస్వయం యథాఽభ్యాగచ్ఛః తథామదీయత్వేనా భిమతాంమయాసమర్ప్యమాణాముపహారభూతామిమామప్యంగీకురుష్వేతి ప్రార్థయతే (ప్రతీచ్ఛచైనా)మితి.

8. యద్వా—(ఏనాంచప్రతీచ్ఛ)చ త్స్యర్థే, "తథాచమహాతాతపసా ధనారత్నంకన్యారత్నంచ [illegible] మయా. స్త్రీరత్నసారత్న స్యాలోపనమాత్రే అభ్యనుజ్ఞాతే భంగరూపంవరాధవమా చరితవానసి. ఏతత్కన్యారత్నంతుపత్నీత్వేన గృహాణకదాచిదపి తద్వత్పరాభవ భాజనం మాకార్షీరితిభావః.

9. యద్వా— అన్యత్పూర్ణాదపాంకుంభాదన్యత్పాదావనేజనాత్. అన్యత్కుశలసంప్రశ్నాత్. నచేచ్ఛతిజనార్దనః,, ఇత్యాద్యుక్తరీత్యా భగవత్స్వభావం జ్ఞాత్వాహ. (ప్రతీచ్ఛ చైనాం) ఇతి. చో వాకారార్థే. తథాచపరిపూర్ణస్య తవ మద్రాజ్యాద్యనపేక్షస్యాపి ,, నజీవేయం క్షణమపి వినా తామసితేక్షణామ్,, ఇతి భవజ్జీవనహేతుభూతామేనామాత్మన్యాం వా అంగీకురుష్వేతి భావః.

10. యద్వా—(ఏనాం ప్రతీచ్ఛ). చోఽవధారణే. తథాచావతారాంతరేషు యథారుచి భవతా బహ్వ్యః పరిగృహ్యంతామ్. అస్మిన్నవతారే తు సర్వథాప్యనుపమామ్ మమకన్యామేనామేవ గృహాణ. నాన్యామ్. ,, నారీణాంసుమహాఖాసాసపత్నతా.,, ఇతినారీమాత్రస్యాపి సాపత్న్యదుఃఖస్యదుస్సహత్వే కింపునరస్యానారీరత్నస్యేతిభావః.

భద్రంతే

1. స్వతస్సిద్ధాయా అస్యాః ప్రదానేన భవానితిరామః తుష్యేదితిసాంత్వయతి (భద్రంతే) ఇతి.

2. యద్వా. పుష్కలకన్యాలక్షణశాలిన్యా అస్యాః పరిగ్రహే భవతస్సర్వాణి మంగళాని భవిష్యంతీత్యాహ (భద్రంతే) ఇతి.

3. యద్వా. అనురూపవధూవరసంయోగే జనదృష్టిదోషో భవేదితి భీతస్సర్వమంగళమాశాస్తే (భద్రంతే) ఇతి.

4. యద్వా పురుషభేదేన మంగళస్యాభిన్నత్వేన ,, సకృదేవప్రపన్నాయ తవాస్మీతి చ యాచతే. అభయం సర్వభూతేభ్యో దదామ్యేతద్వ్రతం మమ,, ఇతి త్వత్తస్తవ ఆశ్రితరక్షాసంకల్ప నిర్వర్తనస్యైవ మంగళత

యా తచ్ఛద్వారభూతాయా అస్యాః పరిగ్రహేసత్యేవసేత్స్యతీత్యాహ (భద్రంతే)ఇతి. అతఏవారణ్యకాండే మాయామృగానుధావన సమయే లక్ష్మణంప్రతిరామః ‹‹అస్యామాయత్తమస్మాకం యత్కృత్యం రఘు నందన›› ఇతివక్ష్యతి. అస్మాకమిదానీం వనవాసాదికం పరస్త్రాద్రాజ్యభో గాదికం చైతత్సత్తాధీనమేవ. అన్యథాజగజ్జీర్ణారణ్యమేవస్యాత్. అత స్సమ్యగేనాం పరిపాలయేతి ప్రార్థితి కో౽ర్థః. నిగూఢభావస్తు అస్మాకంరా వణవధరూపం యత్కృత్యం తదేతదాయత్తం. అతస్సమయే ఏనామే కాకీనీం పరిత్యజ్యమత్సకాశంప్రత్యాగచ్ఛేతి. అతఏవరఘునందనేతి సం బోధనమపిసార్థకం. శరణాగతసంరక్షణస్య రఘూణాంధర్మత్వాత్.

5. యద్వా—సర్వేశ్వరంమామున్విశ్యభవతా కన్యాదానేక ర్తవ్యేకథం ధనుర్దర్శనరూపకార్యవశాత్. భవద్గృహాగతాయమహ్యామి యందీయత ఇత్యత్రాహ. (భద్రంతే) ఇతి. కోపంమాకార్షీః ‹‹కన్యా దానం కృతయుగే. త్రేతాయా మాగతాయవై. ద్వాపరేయాచమా రాయ. సేవకాయకలాయుగే›› ఇతి తత్తద్యుగానురోధేన ధర్మప్రాస స్యోక్తతయా సంప్రతి త్రేతాయుగమితి సర్వజ్ఞేనభవతా క్షంతవ్యమితి భావః.

6, యద్వా - తే = శాస్త్రైకసమధిగమ్యస్య. భద్రం=స్వరూ పలాభః. తస్యైవపురుషార్థనిదానత్వాత్ప్రకృతేభద్ర పదవాచ్యతా. స్యాదితిశేషః తథాచ ‹‹అస్తిబ్రహ్మేతిచేద్వేదసంతమేనం తతోవిదురితి›› ఇతిశ్రుత్యుక్తరీత్యా త్వదితరచేతనా నాంభవద్వేదనేన స్వరూపసత్తా లాభః. భవతస్తుఅనయైవ. అస్యాభవత్స్వరూప నిరూపకత్వాత్. అత ఏవ. "హ్రీశ్చతే లక్ష్మీశ్చపత్న్యౌ", ఇతిశ్రుతిరపి. లక్ష్మీపతిత్వరూపలిం గేనపరతత్వం నిరచైషీత్. అతఇయమవశ్యం పరిగ్రాహ్యేతిభావః. అత ఏవతే, ఇతిఏక వచనప్రయోగః అయంచార్థః "వేదాన్తాస్తత్వచిం

ష్మూరభికరసీయత్పాదచిహ్నైస్తరంతి,, ఇతిభట్టపరాశరపాదైర్వివృతః

7. యద్వా — తే = "నామకర్మతథాకరోత్. జ్యేష్ఠంరామంమ హాత్మానం,, ఇతిప్రసిద్ధకృతరామనామ్నః. భద్రం = భద్రపదం. స్యాదితిశే షః ప్రాగ్వత్. తథాచరామఇతి నామ్నాజామదగ్న్యేఽతి ప్రసక్తత యా రామ భద్ర ఇతినామ్నైవతద్వ్యావర్తకం. తచ్చాస్యాః పరిగ్రహేణై వేత్యుక్తిః తస్యార్థః అయంభావః "పితేవత్వత్ప్రియో జననివహరిపూ ణాంగసిజనే. హితస్రోతోవృత్త్యాభవతి చకదాచిత్కలుషధీః కిమేత న్నిర్దోషః క ఇహజగతీతి త్వముచితైరుపాయైర్విస్మార్యస్వజనయసిమా తా తదసినః,, ఇత్యాదినాఽపరాధివిషయే దండప్రవృత్తస్యాపి భగవతః అజ్ఞాతనిగ్రహాయాస్స్వ వల్లభాయాః ప్రియవాక్యానురోధే నైవమంగళ కారిత్వావగమేన సీతాసంబంధాదేవ రామభద్ర ఇతినామ అర్థవద్భ విష్యతీతి. అతఏవ. "గుణమనిమిషచాపే కించిదారోప్యసీతాం కుశికత నయవాక్యాదగ్రహీద్రామభద్రః,, ఇతిసీతాపరిణయసమయే రామభ ద్ర ఇతిప్రాయుఙ్క్తభోజరాజః.

8. యద్వా - తే = "రామోద్వి నాభిభాషతే,, ఇత్యాది నాప్రసిద్ధసత్యవాక్యస్య- భద్రం = దేవాన్ప్రతి "భయంత్యజతభద్రంవః,, ఇత్యుక్తభద్రపదం. సత్యంస్యాదితి శేషః స్మరేతివా. తథాచదేవప్రా ర్థనరావణవధ నిమిత్తభూతాయా అస్యాఃస్వీకారఏవతద్వచనమోఘం భవిష్యతీతిభావః.

9. యద్వా - తే = ఇతి (ప్రథమాబహువచనాంతం) దేవా ఇత్యర్థః ప్రాప్స్యంతీతి శేషః తథాచ. "తతస్త్వాంశరణంగతాః,, త్వంగతిః పరమాదేవ సర్వేషాంనః పరంతప ఇతిపూర్వంత్వాంశరణం ప్రాప్తానాం దేవానామిష్టసిద్ధిర్భవిష్యతీతిభావః.

10. యద్వా (ప్రతీక్ష్య చై నాం భద్రం తే). ఇత్యత్ర భద్రశబ్దో భిన్నక్రమః. తే చ భద్రం ప్రాప్స్యథ ఇత్యన్వయః. తథాచ అస్యాః పరిణయేన తవ జ్ఞాన సుఖపుత్రావాప్తి రూపమంగళవత్. త్వదీయానాం దేవానామపి రావణ బందీవిముక్త్యాది స్వస్వపదాభినందన విహారపుత్రోత్పత్త్యాది మంగళం భవిష్యతీతి భావః.

పాణింగృహ్ణీష్వ.

1. ఏవం మయానుజ్ఞాతే గాంధర్వరాజుపాఖ్యా ముద్వాహవిధిభీతః ప్రాహ. (పాణింగృహ్ణీష్వ) ఇతి "యదికామయేత స్త్రీరేవజనయేయమితి అంగులీరేవగృహ్ణీయాత్,, ఇత్యాద్యుక్తకామనాయా వృత్తయే పాణిమిత్యుక్తం।

యద్వా, గుణమధారాయాం పాదగ్రహణమస్తు, ఇదానీం (పాణింగృహ్ణీష్వ).

3. యద్వా— స్త్రీస్వభావేన లజ్జావనతముఖం సీతాం రామేన స్పృహం వీక్షమాణే కృత్స్న సీతావదనారవింద శోభాసందిదృక్షయా కిమయం తచ్చుబుకమున్నమయతీత్యాశంక్యాహ. (పాణింగృహ్ణీష్వ) ఇతి. ఇదానీం చుబుకోన్నమనోద్యోగం మాకార్షీః. అపితు పాణింగృహ్ణీష్వ ఇతి భావః.

4. యద్వా— కాలాంబుదవర్ణం స్వాత్మాంతసదృశ సీతాశీత కరవిహిత దక్షుషం రామం కిమయమస్యాః శీతకరశంస్నే హేమసంస్పృ శేదితిశంకితః ప్రాహ (పాణింగృహ్ణీష్వ) ఇతి.

5. యద్వా—(భద్రం తే పాణిం గృహ్ణీష్వ) త్యేకం వాక్యం. నిరతిశయసౌభాగ్యసూచకరేఖావిశేషపరిష్కృతతయాతీవ మంగళావహమస్యాః పాణిం గృహ్ణీష్వేతి భావః.

6. యద్వా—(భద్రం తే పాణిం గృహ్ణీష్వ) సమరేషు ప్రతి భటవిశిఖవిపాటనవ్రణితదేహస్య తవస్పర్శమాత్రేణ సౌఖ్యావహామస్యాః పాణిం గృహ్ణీష్వేతి భావః. అతఏవారణ్యకాండే వక్ష్యతి. "తం దృష్ట్వా శత్రుహంతారం మహర్షీణాం సుఖావహం బభూవ హృష్టా వైదేహీ భర్తారం పరిషస్వజే" ఇతి.

7. యద్వా— (తే పాణినా భద్రం పాణిం) గృహ్ణీష్వ = జగదభయముద్రాలంకృతస్య అస్యాః పాణిగ్రహణే నత్వయా ఏతన్మతమఙ్గీకృతం భవతీతి భావః.

8. యద్వా— "సమయస్స వర్తత ఇవైష యత్ర మాం సమనందయత్సుముఖ గౌతమార్పితః. అయమాగృహీతకమనీయ కంకణస్తవ మూర్తిమానివ మహోత్సవః కరః" ఇత్యుక్తరీత్యా రామే కమనీయకంకణ పరిష్కృత కోమలసీతా పాణికృత్స్నసంస్పర్శలోలుపేపి వివాహసమయే వరేణ వధ్వాః ప్రాన్త్యైకదేశాం గుళిగ్రహణస్యైవ లోకసిద్ధతయా సుహృదామననుజ్ఞానే తత్పాణిగ్రహణమనుచితమితి మన్వానే సతి మిథిలాధిపతి జనకః "భావజ్ఞా మైథిలాః ప్రోక్తా ఇంగితజ్ఞాశ్చ కోసలాః. అర్థగ్రాహీ కురుపాంచాలాః పూర్ణోక్తాస్తు దాక్షిణాత్యాః" ఇతి భావజ్ఞతయా స్వయం పాణిగ్రహణమభ్యనుజానాతి. (పాణిం గృహ్ణీష్వ) తి పాణిం గృహ్ణీష్వ — సర్వం గుళీమాత్రమితి భావః.

9 యద్వాలోకేత న్యాంతరవివాహే పాణిపీడనశబ్దః ప్రయుజ్యతే యథా, "పాణిపీడన విధేరనంతరం శైలరాజసుహితుర్హరం ప్రతి,, "పాణిపీడనమహం దమయన్త్యాః కామయేమహిమహీభుజాం శో, ఇత్యాదౌ, ప్రకృతేతు పాణిం గృహ్ణీష్వేత్యుక్తం - పాణిం = నిరతిశయకోమలత్వజన్యాహ్లాదప్రదం - అతఏవపీడ యోగ్యత్వానుక్తిః గృహ్ణీష్వ = స్పృశ! పీడనేగ్లానిస్స్యాదితిభావః అతఏవోత్తరత్ర "జనకస్యవచశ్శ్రుత్వా పాణీ పాణిభిరస్పృశన్, ఇతిస్పర్శనమాత్రోక్తిస్సంగచ్ఛతే "కామస్సైస్తుగృహీతేషు లలితేషుచపాణిషు, ఇతిచ - కాంతాంతరవిషయే "ఆదాతుంసకృదీక్షితేపి కుసుమేహస్తాగ్రమాలోహితం లాక్షారంజనవార్తయాపి నహిసారక్తం తలంపాదయోః అంగానామను లేపనస్మరణ మప్యత్యంతఖేదావహం హంతాగ్నిరదృశః కిమన్యదలకామోదోపి భారాయతే,, ఇత్యాద్యుక్తిరతిశయోక్తిరూపా, కాంతామణి సీతావిషయేతుస్వభావోక్తిరేవేయం అతఏవశ్రీగుణరత్నకోశే "పాదారున్తుద మేవపంకజరజశ్చేటీభృశాలోకితైరంగ స్సాసిరధాంబసాహసపిధా లీలారవిందగ్రహః। చోలాంశేన సమాలయా హరిభుజే హారస్పృష్టశబ్దాస్పదం। కేనశ్రీరతికోమలా తవుదితుం వాచాం విమర్దక్షమా "ఇతి శ్రీభట్టపరాశర పాదాః

10. యద్వా - (పాణింగృహ్ణీష్వ) = అతికోమల స్యతవపాణేః రనితరసాధ్య వ్యాపార కారిణః అతికఠినమాణిక్యవలయాదిక మనురూపవపారితోషికం నభవితుమర్హతి, అపితుఅత్యంత సదృశసీతాపాణి గ్రహణమేవేతి భావః,

పాణినా.

1. పరస్పరసాహిత్యశోభా సందిగ్ధతయాఽఽహ (పాణినేతి)

2. యద్వా. (పాణినా) = అతికఠినహరకార్ముకారోపణసంజాతకాఠిన్యేన. తథాచ అంగారస్పృశః శీతోదకస్పర్శ ఇవ. త్వత్పాణేరతికోమల సీతాపాణిగ్రహణేనైవ సుఖసిద్ధిరితిభావః.

3. యద్వా - పాణినా = శితికంఠకోదండ కాఠిన్యసద్వ్యస్యవేదినా. తథాచ పాణినాయథాధనుః కాఠిన్యంపరీక్షితం తథాస్యాః పాణేః సౌకుమార్యమపి పరీక్ష్యతాం. పరగుణస్వరూపాభిజ్ఞస్యైవ తద్విగ్రహగుణస్వరూపపరీక్షకత్వసంభవాదితిభావః.

4. యద్వా - పాణినా = సత్రశత్రుసుబాహుప్రముఖనిశిచరనిరాసాత్కృతవిశ్వామిత్రమహోపకారేణ. తథాచ “పుణ్యస్య సుఖమహాప్త్యై”, త్యాదినాసుఖసాధనత్వేనావగతపుణ్యం “పరోపకారః పుణ్యాయ” ఇత్యాదినా పరోపకారమాత్రస్య సాధనత్వావగమేన త్వత్పాణినాతు బ్రహ్మర్షేర్విశ్వామిత్రస్య మహోపకారంకుర్వతా స్వాత్మపుణ్యమార్జితం. తస్యదానుపమసీతాపాణిగ్రహణసుఖమేవమహాఫలమితిభావః.

5. యద్వా - పాణినా = వసిష్ఠాద్యనేక బ్రహ్మర్షి చరణాగ్రహణపవిత్రతరేణ, సీతాపాణిగ్రహణ యోగ్యేనేతియావత్. తథాచ “శిఖరిణి క్వనునామ కియచ్చిరంకిమభిధానమసావకరోత్తపః. తరుణి

యేన తదాధరపాటలచ్ఛద ప్రతిబింబఫలం శుకశాబకః, ఇత్యాదినాఽఙ్గ నాంతరావయవ సదృశవస్తు మాత్రానుభవస్యాప్యసుకృత సాధ్యత్వో క్తేః వస్త్వన్యమఖిలాంగనోత్తమజానకీ పాణేస్సాక్షాద్గ్రహణస్యే తి భావః.

6. యద్వా - (పాణినా) = తాటకావిధనేన రంజకప్రవృత్తి మతా తథాచ లోకోపకారప్రవృత్తేనాపి తేన పాణినా స్త్రీవధేన కించిదవద్య మివ సమాశ్రితం తస్యైవ నివృత్తిహేతుః పాపానభిజ్ఞ తత్సీతాపాణిసంగ ఏవేతి భావః.

7. యద్వా - పాణినా = జగద్రక్షణైక ప్రవణేన. తథాచ మాధ్వీకమృద్వీకాసమాగమన్యాయేన యయోః పరస్పరపాణి సమాగమే. జగతాం లోకానామపి సంపత్త్యై ఇతి భావః.

8. యద్వా. పాణినా (పాణింగృహీత్వా). అనంగకలాకోవిదస్య భవతో నఖైః కేళిష్వపి అవయవాంతరేషు స్తనాదిమార్గణమస్తు మాస్తు వా ఇదానీం తు పరిణీతాయా అస్యాః పాణిం పాణినా గృహీత్వా తదేవ మమ సంతోషాయాలమితి భావః.

9. యద్వా. నిసర్గమృదు నాప్యతికఠోర శంభుచాపాకర్ష ణాత్. ప్రోషితమార్దవేన రామపాణినా సప్తపద్యాదౌ కోమల స్య సీతాపాదస్య గ్రహణే మహతీ గ్లానిస్స్యాత్. అతః ప్రథమమతి కోమల సీతాపాణిసంగేన స్వీయమార్దవప్రాప్త్యా తత్పాద గ్రహణముచిత మిత్యభిప్రాయేణాహ (పాణింగృహీత్వా పాణినేతి). నచ పాదగ్రహణేఽత్ర

నుపపత్తిః పాణిగ్రహణేపిస మానేతిశంక్యం పాణింగృహ్ణీష్వేత్యానేనస్వ
కరమాత్రస్య వివక్షితత్వాత్ పాదస్యతు అసకృదశ్మనిక్షేప ణార్థమ
త్తేజనీయతయా తస్యదృఢగ్రహణ సాధ్యత్వాదితి.

10. యద్వా ॥ నిత్యోనిత్యానాం చేతనశ్చేతనానామేకో బహూనాంయోవిదధాతికామాన్,, ఇత్యాదినానిఖిల చేతనాభిలషితం. ప్రదాతృత్వేన ప్రసిద్ధంమాంప్రతి ప్రతీచ్ఛ. గృహ్ణీష్వేతి కథముచ్యతే. అనీశ్వరం ప్రతిఖలుతదావక్తుముచిత మిత్యత్రాహ (పాణినే)తి.పాణినా) = బలియజ్ఞవాటేఽత్యల్ప భూమింప్రతి గ్రహార్థం ప్రసారితేన పాణినేత్యర్థః తథాచ ఆశ్రితరక్షణాయాత్యంతానుచితస్యాత్యల్పవ్యాపారస్యాపి కర్తు స్తవ తదర్థమేవయాచిత లాభభూతమత్కన్యాపాణిగ్రహణాయ పాణిప్రసారణే కావాన్యూనతేతిభావః.

శ్లో॥ జాగ్రత్యేవధరాతలేత్రబహవః కామంగతిర్నోక్తయో ।
వాగ్దేవీ బహుశక్తనర్మలహరీప్రాసాద జిహ్వోదయాః । తేషాంకుంజర
పాకీతేతి విదితోవాల్మీకిరేతద్గిరాం । కాంత్సెద్రక్షే నాశయ విస్మరో
వివృతం గృహ్ణాంతు కించిన్మయా ॥

శ్లో॥ ఇతిరంగనాథసూరిః।
కౌశికవంశ్యః కపిస్థలోపపదః।
భావంయథామతీహ।
వ్యవృణుతసీతావివాహపద్యస్య ॥

అసారోప్యత్ర యుక్తోపి సారవత్పరిగృహ్యతామ్ ।
క్షీరేణ మిశ్రంసలిలం కిమునాస్వాద్యతే జనైః ॥

ఇతిశ్రీ సీతా పరిణయ శ్లోకవ్యాఖ్యాసమాప్తా.

జీయర్ తిరువడిగళేశరణమ్

ADDRESS.

S. V. V. Narasimha Chariar Avl.

S. R. V. Sundareswarashastry.

SANSKRIT COLLEGE.

TIRUPATI.

Chittore Dst.

S. V. N. Press, TIRUPATI.

102[illegible]